

What is Europe?

Végel László: *Bűnhődés*. Naplóregény. Noran Libro, Budapest, 2012

„Egy igazi európai mindig bűnhődik” – ízelegetem Végel László legújabb kötete címadó szövegének egyik szentenciáját, miközben megyek, gyűröm magam alá, mint valami agyonhasznált, rongyos szőnyeget a nyolcadik kerületi Népszínház utca aszfaltját. Közben azon gondolkodom, mitől válhat az ember európaivá, s hogy kell-e európaivá válnunk. Mert nyilvánvaló, hogy *a bűn nem lesz könnyebb*, de talán a bűnhődés mikéntje más. Talán, mondom, mert nem tudhatom; én sem vagyok európai, addig bizonyosan nem is leszek, amíg napi rutinként közlekedek ki-be a Balkán herpeszes száján át; mert a Balkán kiköp, de Európa nem fogad be. Nem tehetek mást, visszamászom hát a Balkán szájába, támadást intézek nyálkahártyája ellen, mire újra kint találom magam egy idegen, majdnem-Európában.

A *Bűnhődés* című naplóregény egyes fejezetei is erről szólnak: a ki- és belépésekről, az utazásról. Olyan valós, de egyben imaginárius teresülések, fantomvilágok között, amelyeket a történelem úgy címkézett: Balkán, (Kelet-Közép-)Európa, Osztrák–Magyar Monarchia, Jugoszlávia. Valószínű, hiszen „lennyomatuk” van, és mégis bizonyos fokon kívül helyezkednek a valóságon, létezésük folytonosan megkérdőjeleződik, mivel nem tudjuk őket pontosan definiálni. Nehéz lenne például megmutatni, hol húzódnak a Balkán határai, mint ahogyan arra a kérdésre is nehéz választ adni: *What is Yugoslavia?* Mégis ezek a megválaszolhatatlannak tűnő, ámde megválaszolható kérdések képezik a történelmünket.

Végel könyve egy nagyon precíz szelekció eredménye, melyben az életmű korábbi darabjai – úgymint a kötet nyitószövege, a *Nach Berlin...*, amely korábban a *Lemondás és megmaradás* című esszékötetben, valamint a *Hontalan esszékből* ismert *What is Yugoslavia?* – az új szöveggel (írhatnám,

hogy a tulajdonképpeni *naplóregénnyel*) együtt új horizontokat nyitnak az Európáról való gondolkodás számára.

Az előbbieken említett válaszkérés/válaszadás apropóját itt a Berlinnel való találkozás(ok), az európai kultúrával való szembesülés adja. Hiszen a perem felől közelítve az utazó azt látja, hogy Európa megmaradt zárt övezetnek, így mind a mai napig igaznak bizonyul Kalász Márton kötetcímadó meghatározása¹ is, mely ugyanakkor csak egy bizonyos történelmi korszakot kívánt így meghatározni. A falak ott állnak, anyagtalanul is, és kijelölik Európa peremvidékének határait; „láthatatlanok és ledönthetetlenek”. Végel László elmékedéseiben hangsúlyos szerepe van a centrum és a periféria konfliktusának és annak, hogy ezt a konfliktust hogyan éli meg az egyén. Ez egyfajta kettős periféraszemlélet, kettős rétegződés, amely egyrészt kifejezi a kisebbségnek a többségi nemzethez való viszonyát (kentaurságunkat, ezt a levetkőzhetetlen *jugomadjarságot*). Másrészt jelenti a balkániságot mint predesztinációt; mintha valami felsőbb hatalom rajzolta volna homlokunkra ezt a jelet, mely örökre eltávolít bennünket, a „félíg és mindig gyanús európaít” Európától. Ezáltal válunk sorstalan európaivá, s érzünk honvágyat egy nem létező haza iránt.

De mit is jelent ez a *sorstalan európaiság* a mindenkori kisebbség szempontjából? Európa nem képes definiálni a kisebbség fogalmát, és egyféle módon tudja áthidalni ezt a problémát: úgy, ha nem vesz tudomást arról, hogy létezik bármilyen értelemben vett kisebbség. Szinte megszállottan lelkesedik a kategóriákért, azért, hogy valamit tökéletesen le lehessen írni – és épp ez a baj a kisebbséggel, hogy nem kategorizálható anélkül, hogy ezt mint individuum ne sínylené meg. Európa számára a kisebbségi ember furcsa mitológiai lény (kentaúr), akire egyetlen rendszerező anatómia sem passzol. Az egyén egyedüli esélye arra, hogy európaivá váljék, ha elveszíti igazi énjét, ha álarcot ölt magára – ez az álarc maga az úgynevezett „európai identitás”. Kényelmetlen, szorít, de mégis ez jelenti számára a szabadságot.

Jugoszlávia alkonyát is ez jellemezte: maszkirozás és feltárlkozás, beöltözés és kivetkőzés. De ugyanezt jelenti ma is minden egyes európai határátlépés. Szemléletes példa erre a *Bűnhődés* című szöveg harmadik fejezetében közreadott *road movie*, ahol – a cáfolatát kapjuk Claudio Magris azon gondolatának is, miszerint nálunk az egyes nemzetek „úgy élnek egymás mellett, mint a galambok” – a

Berlin felé robogó busz és utazóközönsége valójában olyan, mint egy társadalmi makett, mondhatnánk, mint egy mini Jugoszlávia, amely konkrét és metaforikus értelemben is belép Európába. Az utasok egymás közötti vitái társadalmi-kulturális konfliktusok, amelyekre aligha jelent megoldást a „hatalmi szervnek”, azaz a busz kalauzának a reakciója, aki az egységes nemzeti tudat megerősítésének céljából szerb turbófolk nótákat bömböltet, és később sem áallja megjegyezni, midőn az utasok egyike nehezményezi ezt: „Egy macedón kussoljon, és legyen boldog, hogy Cecát hallgathatja.” A demokrácia is így érkezett el hozzánk (módosítva némiképp Végel mondatát): „terepszínű egyenruhában, felfegyverkezve”, közben egy ismert Ceca Ražnatović-slágert dúdolva, hogy azután hosszú időre eszünkbe vessük a törvényt: „szerb buszban csak szerb dalokat énekelnek”.

A busz kalauza azonban más szempontból is érdekes lehet számunkra, hiszen ő az, aki rendkívül frappánsan leképezi a korábban már említett centrum-periféria problematikát a buszutazás-metaforában: az utazó minél közelebb kerül a centrumhoz, annál tisztább, higiénikusabb Európa tárul fel előtte. A centrumhoz képest Magyarország is peremvidék – a Balkán szája, ahogy neveztem volt –, ahol csak megfontolt, erős idegzetű embereknek tanácsos az illemhelyet látogatni, szemben például Hollandiával, ahol a tökéletes szagelszívók eltüntetik a társadalom bűzét. Kérdés azonban, hogy ebben az összefüggésben a busz zsíros üléseivel, fülledt levegőjével mit hivatott szimbolizálni? Jelentheti az aktuális szerb valóságot, amelyet még mindig bejár a kései Jugoszlávia megfáradt levegője, amit egy istenért sem lehet kiszellőztetni, s ami mégis egzotikumként hat az európai ember számára, természetesen, csak abban az esetben, ha a megfelelő dózist kapja belőle.

Talán túlzó az állítás, mégis úgy tűnik, Európának csak azokra van szüksége, akik hajlamosak a metamorfózisra, arra, hogy felvesyék az általunk korábban már említett álarcot, akik már a Berlin felé közeledő buszban, félúton átváltak a *Tarzan-németre*, lassan, módszeresen kibújnak a nyelvi identitásnak nevezett nehéz, molyrágta gúnyából. Egyedül a gondolkodó ember érezheti magát Európá fattyújának, mert egyedül ő érzékeli önnön helyét ebben a rendszerben, amit Európának, vagy sokkal inkább Európán-kívüliségnek nevezhetünk. Akinek az arcára tapadt az álarc, az nem kérdez, nem vádol; boldog önkívületben éli a zabigyerekek életét. Vele ellentétben,

a gondolkodó ember vállalkozik arra, hogy a maga „kentaur nyelvéen” feltegye a kérdést: *What is Europe?* És pontosan tudja, hogy e kérdésre a válasz nem a márkás csokoládék aranyszínű sztanioljába csomagolva keresendő, hanem a láthatatlan Fal vakolata mögött, s hogy onnan csak egy módon hozható elő: „durván meg kell nevezni a maradó megnevezhetőt”. És Végel László ebben nagyon jó.